

Alexander Kielland – aristokraten fra Stavanger (1849–1906)

«Å være en ærlig tilhenger av nyttepoesien, det er min stolthet,» skrev Alexander Kielland en gang. Han var opptatt av at det han skrev, måtte ha et kritisk blikk mot samfunnet. Kielland la aldri skjul på at han ville noe med skrivingen sin.

Alexander var sønn av en rik kjøpmann i Stavanger, og familien tilhørte den ledende kretsen innenfor forretningslivet i byen. I august 1855 begynte han på byens fornemme latinskole. Her gikk han i tolv år, for så å begynne på universitetet.

Før han begynte å studere, rakk han å forlove seg med den vakre Beate Ramsland, som kom fra en haugianerslekt. Haugianermiljøet var nytt og fremmed for Kielland, og han brukte senere skildringer fra dette miljøet i sitt store verk *Garman & Worse*.

Alexander Kielland var voksen da han begynte å skrive. Det kom likevel til å ta tid før han fant sin form som dikter. Han tok juridisk embetseksamen i 1871 og giftet seg med Beate da han var 23 år gammel.

Kielland begynte etter hvert å interessere seg for Charles Darwins teorier og den danske filosofen Søren Kierkegaard.

Faren likte ikke særlig godt at sønnen interesserte seg for «disse ville og moderne ideene». Etter et sammenstøt med faren i 1876 skrev Kielland til kona si: «Jeg kjemper atter den fortvilede kamp mot å la mitt hjerte forbitres mot ham.»

Kielland begynte nå å eksperimentere med skrivingen. Han skrev små essay for, som han selv sa, å prøve om han «overhodet har noen stil». Det gikk ikke særlig bra til å begynne med.

I 1878 dro han til Paris. Det meste av tiden var han alene, men han stiftet bekjent-

skap med maleren Frits Thaulow og en del andre nordmenn som oppholdt seg i Frankrike. Bjørnstjerne Bjørnson var en av dem. På et stort ball på slottet Versailles møttes de to.

Den berømte dikteren Bjørnson ble betatt av Kiellands utseende. «Kielland var den stauteste, vakreste mann blant alle disse tusen,» forteller Bjørnson. Han skriver videre: «Alle så på ham; de kunne bare ikke begripe hvorfor han ingen storkors hadde på; for han var da minst en kongelig prins fra et fjernt sneland hvis slekter ennå hadde rase. Og jeg nekter ikke at jeg ble stolt da han kom over til meg og talte norsk; det var Alexander Kielland ...»

Kielland og Bjørnson traff hverandre ofte i Paris, og Kielland viste Bjørnson noen av arbeidene sine. Bjørnson kontaktet sin egen forlegger, Hegel, i København, og anbefalte Kielland på det varmeste.

Våren 1879 ga Kielland ut boka *Novelletter*, som gjorde ham berømt både i Norge og resten av Norden. Georg Brandes roste ham og oppfordret ham til å skrive en roman. «Nu har De kastet en Brand i min Sjæl – en Roman! en virkelig Roman, – tror De at jeg kan?» skrev Kielland til Brandes.

Frits Thaulow (1847–1906)

Norsk maler og en av de ledende forkjemperne for naturalismen i Norge etter 1880. Thaulow malte bybilder og landskaper. Særlig kjente er hans Kragerø-bilder fra 1881–82. Han er verdenskjent for sine elvemotiver og vinterbilder.

Garman & Worse

I april 1880 kom romanen *Garman & Worse*. Handlingen foregår i Stavanger, og det er det gamle kiellandske handelshus som danner utgangspunkt for romanen.

Til Edvard Brandes, broren til Georg Brandes, skrev Kielland: «Kielland & Søn, omdiktet og forvrent etter beste evne.» To generasjoner står mot hverandre. Han skildrer de sosiale ulikhetene mellom fattig og rik, mellom handelsaristokratiet og småfolk. Den sosiale nøden skyldes de hensynsløse «grossererne inne i byen».

Menneskene i romanen blir ødelagt av moral og religiøse grublerier. Men noen klarer seg, og i *Garman & Worse* er det en kvinne, nemlig Rachel Garman.

Kielland var påvirket av Camilla Collett. Selv sa han det slik: «Jeg tror aldri jeg fremstilte noe kvinneforhold uten jeg har spurt meg selv: Hva ville fru Collett synes om det?»

Flere realistiske romaner

Kielland ble etter hvert mer og mer radikal. Romanrekken *Gift*, *Fortuna* og *Sankt Hans Fest* kom ut i tidsrommet 1883–87, og handlingen er lagt til hjembyen Stavanger. I 1882 skrev han *Skipper Worse*, hvor vi på nytt føres tilbake til handelshuset Garman & Worse, men nå en menneskealder tidligere. *Skipper Worse* ble Kiellands store publikumssuksess. Den ble rost av både Edvard Brandes og Arne Garborg.

I *Gift* (1883) er det latinskolen og konfirmasjonen som får gjennomgå. Kielland mente menneskelighet og forståelse ikke fantes i skolen. Foruten å kritisere skolesystemet gir den en skildring av det sosiale miljøet i Stavanger. Kielland kjemper her for en friere, mer praktisk og moderne skole.

Abraham Løvdahl, hovedpersonen i romanen, er egentlig en åpenhjertig og god gutt. Likevel blir han etter hvert opprørsk og

innesluttet på grunn av sin strenge far og et umenneskelig skolesystem, til morens store fortvilelse. Moren, fru Wenche, er Kiellands idealskikkelse. «Den personlige sannhet» er for henne det viktigste av alt.

Lille Marius, skolekameraten til Abraham, klarer ikke skolepresset, og i feberfantasier ligger han og bøyer latinske gloser. Marius dør med et latinsk sitat på leppene: «Mensa rotunda».

I oppfølgerne, *Fortuna* (1884) og *Sankt Hans Fest* (1887), følger vi Abraham Løvdahl videre i livet. Til sammen danner de tre bøkene en trilogi. «Den omhandler Abraham Løvdahls videre Skjæbne – Kampen i ham mellom de to naturer: Faderens og Moderens,» sier forfatteren i et brev.

I 1885 ba Bjørnstjerne Bjørnson og Jonas Lie Stortinget om at Kielland måtte få dikterlønn. Dette gikk ikke gjennom. De pietistiske stortingsmennene, som han jo latterliggjorde og fordømte i mange av sine bøker, gjorde sitt til at forfatteren ble nektet dikterlønn.

Kielland hørte til de «lykkelige Ulykkelige». Det krevdes mye mot å begynne å dikte; like mye mot krevdes det å slutte. Bare 42 år gammel la han skrivingen på hylla og ble borgermester i Stavanger. Senere ble Kielland amtmann i Molde. Han døde i 1906.

Ordforklaringer

aristokrati: overklasse

grosserer: kjøpmann som handler i store partier

mensa rotunda: et rundt bord el. det runde bordet